

БЕЛОРУССКИЙ ЯЗЫК И ЕГО КОНТАКТЫ С ДРУГИМИ ЯЗЫКАМИ

А. В. Доўгаль

ПАРАГРАФІЧНЫЯ СРОДКІ АБАЗНАЧЭННЯ ЭМОЦЫЙ

Уступныя заувагі. Калі ў вусным маўленні вербальнымі паказчыкамі эмоцый з'яўляюцца перш за ўсё інтанацыя, а таксама эматыўная лексіка, эматыўныя выказванні, то на пісьме эмоцыі перадаюцца яшчэ і з дапамогай параграфічных сродкаў, пад якімі разумеюцца "няслоўныя знакі і разнастайныя знешнія прыёмы падачы і напісання слоўнага матэрыялу" [3, с. 35]. Увогуле, да параграфічных сродкаў належаць фотаздымкі, малюнкi, сімвалы, схемы, табліцы, формулы, лічбы, знакі прыпынку ды інш. Некаторыя з іх выкарыстоўваюцца і для абазначэння эмоцый. Асноўнае прызначэнне такіх знакаў – зрабіць пісьмовы тэкст больш матываваным, выразным, шчыльна звязць яго форму і змест, папоўніць недахоп паралінгвістычных сродкаў, якія суправаджаюць вуснае маўленне, надаць тэкставай форме прывабны выгляд, а зместу – даступнасць і зразумеласць [3, с. 35].

Выкарыстанне традыцыйных графічных сродкаў для перадачы эмоцый. Да традыцыйных графічных прыёмаў афармлення вуснага тэксту на пісьме адносяцца знакі пунктуацыі і разнастайныя спосабы напісання слоў.

Знакі прыпынку з'яўляюцца адзінымі параграфічнымі сродкамі, якія вывучаюцца ў асобным раздзеле мовазнаўства – пунктуацыі. Яны выкарыстоўваюцца для правільнага пісьмовага адлюстравання фармальна-граматычных, сэнсавых і інтанацыйных асаблівасцей любога выказвання. Іх ужыванне рэгламентавана правіламі сучаснай пунктуацыі, якія маюць нарматыўны характар і абавязковыя для ўсіх, хто піша або чытае пісьмовыя тэксты.

Нягледзячы на адсутнасць калыфікаваных пунктуацыйных нормаў пры перадачы эмоцый у пісьмовых тэкстах, ужыванне некаторых знакаў прыпынку, перадусім клічніка, замацавана правіламі беларускай пунктуацыі, таму няма патрэбы падрабязна спыняцца на гэтым пытанні ў нашым артыкуле.

Адзначым, што павелічэнне эмацыйнай узрушанасці моўцы прыводзіць да ўзмацнення інтанацыйных параметраў маўлення, што ў пісьмовых тэкстах адлюстроўваецца праз ужыванне ў канцы сказа двух і нават трох клічных знакаў замест аднаго, напр.: *Г а с т р ы т. Я не на шыі! Я на пенсіі!!!* (А. Дудараў "Вечар"); *В а с і л ь. Радасць у чалавека была!! Яна без яе ўсё жыццё сваё!!!* (А. Дудараў "Вечар").

Для перадачы здзіўлення на пісьме выкарыстоўваецца пыталынік ці спалучэнне пыталыніка з клічнікам, напр.: *У яе здзіўлена і, здалося мне,*

радасна набольшалі вочы. Яна першая спытала: "Ты?" (І. Шамякін "Слаўся, Марыя!"); *В а с і л ь* (выцягвае са штаноў дзягу). *Здымай штаны! Г а с т р ы т*. *Што-о-о?!* (А. Дудараў "Вечар"); *Што вы гаво-орыце, Аляксея Алякса-андравіч, ці ж такое можа бы-ыць?!* (А. Карпюк "Карані"). Акрамя таго, пьтальнік з клічнікам у мастацкіх тэкстах часта з'яўляюцца знакам-кінемай, які замяняе вербальнае выражэнне ці апісанне эмоцыі, напр.: *"А над усё, ведаеш, чаго хочацца? Кіслай капуста. Стравы. —?!!"* — "Ну, ну, самай звычайнай капуста, якую ў нас варылі ў кожнай хаце!" (А. Карпюк "Карані") (?! адпавядае здзіўленню, недаўменню).

Для адлюстравання паўз, якія ўзнікаюць пры эмацыйнай узрушанасці, на пісьме выкарыстоўваецца шматкропе, напр.: *В а с і л ь*. *Маё гэта пісьмо, Ганна, маё... Пасылаў з месяца таму... Вярнулася... Зноў Грышка выбыў некуды... Во табе і "Лявоніха ня жонка была..."* (А. Дудараў "Вечар"). Гэты ж знак прыпынку ўжываецца, каб перадаць пісьмова так званыя "паўзы нерапучасці": *Г а с т р ы т* (усміхнуўся). *Піша каму-небудзь твой Грышка? В а с і л ь* (ніякавата). *Піша... Мне піша... Во нядаўна...* (А. Дудараў "Вечар").

Ужыванне спалучэнняў знакаў прыпынку часам з'яўляецца цалкам аўтарскай творчасцю, але абмяжоўваецца як колькасцю знакавых сімвалаў (звычайна ўжываюцца !, ? і ...), так і іх варыяцыйнымі спалучэннямі (!!, !?!, ?!!, !..., ?..., !!?).

Акрамя пунктуацыйных знакаў, выкарыстоўваюцца іншыя графічныя спосабы адлюстравання эмоцыі. Працяглае вымаўленне асобных гукаў, якое ў маўленні назіраецца пры выражэнні здзіўлення, моцнага ўражання або гора, графічна перадаецца паўторам літар праз злучок (дэфісацыя), напр.: *О-о-ой, людско-ове, а к-каго-о... і к-каго-о-ж я тутака спатка-ала, а Е-езу?* (А. Карпюк "Карані"); *Г а н н а* (загаласіла). *А мой жа ты Васі-ілька! А нашто ж я цябе аднаго пакі-і-нула? А табе ж, можа, што-небудзь трэ-зба было, а можа ж, я б табе чым дапамагла-а-а... анічога ж ты мне не сказаў, не развіта-а-аўся...* (А. Дудараў "Вечар").

Існуюць пэўныя графічныя прыёмы ўказання на тое слова, што акцэнтаецца пры вымаўленні: падкрэсліванне, вылучэнне курсівам або тоўстым шрыфтам, разрадка, напісанне вялікімі літарамі, парцэляцыя ды інш. Напрыклад, у аповесці І. Шамякіна "Слаўся, Марыя!", прывечанай жонцы пісьменніка, свае пачуцці да каханага чалавека аўтар перадае праз вылучэнне тоўстым курсівам найбольш значных у сэнсавых адносінах слоў: *Я абавязаны напісаць пра яе жыўю, рэальную, такую якой яна была, — вельмі простаі, зямной і ў той жа час незвычайнай; І я слаўлю наша каханне! У першую чаргу тваё; Думаю, што пасля нараджэння Алесі пачуцці нашы набылі новы сэнс. Гармонія, бадай, узнікла раней. А каханне — тое, што звязвае мужчыну і жанчыну, з узростам, з аслабленнем палавога цягання*

перарасло ў любоў у высокім сэнсе гэтага слова, у роднасць – такую, якую варта пісаць з вялікай літары; або: "Які ты харошы ў мяне". О, якое гэта было шчасце, такое прызнанне: харошы і ў мяне. Я – яе, яе! На ўсё жыццё! А. Карпюк у рамане "Карані" выкарыстоўвае разрадку, каб акцэнтаваць тыя словы, якія нясуць негатыўны эмацыйны зарад у маўленні, выражаюць незадаволенасць, раздражнёнасць, злосць нявесткі, бо свёкар дрэнна, на яе думку, даглядае ўнука: (пасля таго, як унук згубіўся ў запарку): "О, так я і ведала, што гэтым мусіць скончыцца! Я даўно пра гэта ведала! Я так і чакала чаго-небудзь такога! Сэрца маё бяду ўвесь час так і вяртавала! <...> То ў пральную машыну залез, то – да звяроў, а гэта м у што?! А я м у – усё роўна!.."

Разнастайныя графічныя сродкі абазначэння эмоцый і пачуццяў, з'яўляючыся прыёмамі пісьмовых зносінаў, не толькі прыцягваюць увагу чытача, але і дапамагаюць расказаваць тое, што прыхавана за слоўнай формай, адчуць яе эмацыйную нагрузку ў кантэксце.

Перадача эмоцый у віртуальнай камунікацыі. Са з'яўленнем новых тыпаў пісьмовых стасункаў паміж людзьмі, перадусім інтэрнэт-камунікацыі (электронная пошта, блогі, форумы, чаты) і sms-паведамленняў, пашырыўся арсенал графічных сродкаў перадачы інфармацыі, у тым ліку і эмацыйнай.

Новыя сферы камунікацыі нагадваюць, па словах Н.Б. Мячкоўскай, "гібрыд вусных і пісьмовых зносінаў": па-першае, стасункі адбываюцца непасрэдна, але ў пісьмовай форме; па-другое, рэальны, але невізуальны кантакт не дае магчымасці ўспрымаць акустычныя асаблівасці маўлення і назіраць за кінетычнымі рэакцыямі суразмоўцы; па-трэцяе, абмежаванасць у часе вымагае хуткасці ў перадачы пасланняў і эканоміі сродкаў. Гэтыя фактары абумоўліваюць "знешні выгляд" электроннага пісьмовага тэксту і ў значнай ступені адрозніваюць такія тэксты ад традыцыйных (мастацкай літаратуры, прыватных лістоў і г.д.).

У зносінах праз інтэрнэт эмоцыі абазначаюцца, акрамя лексічных і сінтаксічных, разнастайнымі графічнымі сродкамі. З дапамогай сімвалаў, якія супадаюць з традыцыйнымі знакамі прыпынку, перадаюцца разнастайныя паравербальныя асаблівасці маўлення (тэмп, паўзы, тон, інтэнсіўнасць гучання пры выражэнні эмоцый), напр.: колькасць знакаў прыпынку адпавядае інтэнсіўнасці вымаўлення – *Усім прывітанне!!!!!!!!!!!!; Хто глядзіць НТВ!?!?!?!?;* вышыня голасу перадаецца вялікімі літарамі – *ЛЮДЗІШШ!!!!!!!!!!* *Вас немагчыма перакрычаць.* ды інш. [2, с. 51].

У віртуальнай камунікацыі самі знакі прыпынку набываюць дадатковую піктаграфічную функцыю, якая рэалізуецца ў падабенстве з мімікай чалавека: :) радасць; 8-0 здзіўленне; :-< сум; !- (слёзы; :-* рамантычны настрой; :))) вельмі весела; :-(((дэпрэсія ды інш. Такія спецыяльныя знакі для

абазначэння эмоцый называюцца *смайлікамі*, або *смайламі* (ад англ. *smile* – ‘усмешка’). Калі спачатку іх было некалькі і складаліся яны пераважна з пунктуацыйных знакаў, якія набіраліся з клавіятуры ў пэўнай паслядоўнасці, то зараз іх колькасць значна павялічылася (каля дзвюх тысяч) і яны абазначаюць не толькі пэўную эмоцыю ці настрой, а замяшчаюць цэлыя выказванні, доказам чаго з’яўляюцца створаныя ў Інтэрнэце слоўнікі з тлумачэннем для кожнага з іх. “Інфармацыйная ёмістасць і прагматычны патэнцыял смайлікаў часам вышэй, чым у вербальных сродкаў” [1, с. 34].

Акрамя піктаграфічных, шырока ўжываюцца смайлікі ў выглядзе малюнкаў кшталту ☺. Для іх істотным з’яўляецца не толькі выраз твару, але і яго колер: напр., тварыкі, што абазначаюць злосць або сарамлівасць, абавязкова чырвонага колеру, тварыкі, што перадаюць менш інтэнсіўныя эмоцыі (усмешку, сум), маюць жоўты колер. Гэтыя знакі ўтвараюць цэлыя галерэі, у якіх ёсць статычныя, дынамічныя, анімацыйныя смайлікі, а таксама смайлікі вясёлыя і сумныя, смелыя і палахлівыя, шчырыя і злосныя і г.д. Карыстальнікі Інтэрнэта выбіраюць з гатовага спісу тварык, які найбольш дакладна стасуецца са зместам паведамлення.

У пісьмовых віртуальных тэкстах смайлікі выконваюць дзве асноўныя функцыі: а) суправаджальную – як ілюстрацыйнае пацвярджэнне напісанага; б) замяшчальную – як кампенсацыя выказванняў.

Заўважым, што перадусім смайлікі ствараліся для эканоміі моўных сродкаў, але праз вялікую разнастайнасць і складанасць “канструявання” іх выкарыстанне звязана з пэўнымі цяжкасцямі. Каб беспамылкова набраць пунктуацыйную камбінацыю ці нават зарыентавацца і адшукаць адэкватны знак з прапанаванай галерэі, карыстальнік мусіць выдаткаваць пэўны час замест яго эканоміі.

Высновы. Паралінгвістычныя сродкі перадачы эмацыйнага зместу маўлення ў пісьмовых тэкстах з’яўляюцца не менш значнымі за ўласна лінгвістычныя, а іх разнавіднасці і спосабы выкарыстання дазваляюць моўцу максімальна праявіць сваю творчасць. Ужыванне новых параграфем у выглядзе “прыкольных” малюнкаў – смайлікаў – “ажыўляе” працэс камунікавання і робіць яго больш непасрэдным.

Літаратура

1. *Важнік, С.А.* Тры стыхіі Байзэта, або Праява нацыянальнай моўнай самаідэнтыфікацыі / С.А. Важнік. – Мінск: Права і эканоміка, 2007. – 54 с.
2. *Литвиневская, Е.И.* Психолінгвистические особенности Интернета и некоторые языковые особенности чата как исконного сетевого жанра / Е.И. Литвиневская, П. Бакланова // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 2005. – № 6. – С. 46–61.
3. *Плотников, Б.А.* Основы семаснологии: учеб. пособие для филол. фак-тов вузов / Б.А. Плотников. – Минск: Вышэйшая школа, 1984. – 223 с.